

บทที่ 3

วิธีการ

3.1 ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการที่ใช้เป็นแบบการทดลอง ระยะเวลาการศึกษาตั้งแต่เดือน มกราคม พ.ศ. 2545 ถึง มกราคม พ.ศ.2548

ศึกษาสื่อที่เหมาะสม

1. ศึกษาสื่อที่ใช้ในปัจจุบัน ในการแก้ปัญหาโรคโลหิตจางในหญิงตั้งครรภ์ โดยการ

1.1 รวบรวมสื่อที่ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพของหญิงตั้งครรภ์ในโรงพยาบาลปัตตานี, โรงพยาบาลอำเภอ, สถานีอนามัย ในจังหวัดปัตตานี

1.2 จัดทำรายการสื่อที่ใช้และเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อต่างๆ เหล่านั้น

2. พัฒนาสื่อที่เหมาะสม

2.1 การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย

2.1.1 กำหนดกลุ่มเป้าหมาย

- กลุ่มเป้าหมายหลัก คือหญิงตั้งครรภ์ ในจังหวัดปัตตานี
- กลุ่มเป้าหมายรอง คือ สามี, คนเฒ่าคนแก่ในบ้าน, หมอตำแย, หญิงวัยเจริญพันธุ์, เจ้าหน้าที่รับฝากครรภ์ ในจังหวัดปัตตานี

2.1.2 รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม เกี่ยวกับ

- ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการกินเหล็ก โรคพยาธิ การฝากครรภ์
- พฤติกรรมการรับสื่อของกลุ่มเป้าหมาย โดยการจัดสนทนากลุ่ม จำนวน 4 กลุ่ม ซึ่งผู้ที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มประกอบด้วยหญิงตั้งครรภ์ สามี คนมีอายุและชราที่อาศัยในบ้าน หมอตำแย หญิงวัยเจริญพันธุ์ โดยการสุ่มพื้นที่ที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ได้แก่

- ก. พื้นที่ที่เป็นเมือง คือ ตำบลปะกาสะรัง
- ข. พื้นที่กึ่งเมือง-กึ่งชนบท คือ ตำบลท่าเรือ
- ค. พื้นที่ราบ คือ ตำบลยะรัง
- ง. พื้นที่ห่างไกลเมือง คือ ตำบลไม้แก่น

2.2 สร้างสื่อ โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย

2.3 ทดสอบสื่อเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบไปด้วยผู้ที่อ่านหนังสือได้ และผู้ที่อ่านหนังสือไม่ได้ ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ยกเว้น การทดสอบสื่อแผ่นพับ ใช้เฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่อ่านหนังสือได้เท่านั้น

2.4 ปรับปรุงสื่อให้เหมาะสม

รูปแบบการบริโภคอาหารและการใช้กลยุทธ์

3.1.1 พื้นที่ที่ศึกษา

ทำการศึกษาในหมู่บ้านไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี มีการศึกษาเป็นจำนวน 2 ครั้งๆแรก ทำการศึกษาในหมู่บ้านไทยมุสลิมจำนวน 4 ตำบล ในจังหวัดปัตตานี ได้แก่ตำบลสะควา อำเภอยะรัง (พื้นที่ดอน) ตำบลสะนอ อำเภอยะรัง ตำบล บางเขา อำเภอหนองจิก (พื้นที่ริมทะเล) และตำบลปิตุภูมิอำเภอยะรัง ซึ่งห่างจากอำเภอเมืองในจังหวัดปัตตานีประมาณ 30 กิโลเมตร และเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ดอนและริมทะเล การศึกษาครั้งที่ 2 ทำในตำบล สะควา อำเภอยะรัง

3.1.2 ตัวอย่างที่ศึกษา

ครั้งแรก ประกอบด้วยหญิงตั้งครรภ์ที่มีอายุครรภ์ 20-28 เดือนและเป็นผู้ที่เต็มใจที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 72 คนเนื่องจาก ใช้กลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียวกับโครงการศึกษารูปแบบการบริโภคอาหารในหญิงตั้งครรภ์ในจังหวัดปัตตานี ตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งที่ 2 ประกอบด้วยหญิงตั้งครรภ์คนเดิมจำนวน 20 คน

3.1.3 การเก็บข้อมูล

ทำการเก็บข้อมูลจำนวน 2 ครั้งๆแรกเก็บข้อมูลใน 4 ตำบล การเก็บข้อมูลครั้งที่ 2 เลือกเก็บข้อมูลที่ตำบล สะควา อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานีเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ใกล้และสะดวกกว่าหมู่บ้านอื่นๆ เนื่องจากในช่วงที่ทำกรวิจัยในจังหวัดปัตตานีมีปัญหาความไม่สงบใน 3 จังหวัดภาคใต้ จึงส่งผลกระทบต่อกรเก็บข้อมูลในชุมชน การเก็บข้อมูลครั้งที่ 2 นี้ เป็นการ ศึกษาใช้กลยุทธ์ซึ่งเป็นแบบ Pilot project

3.1.3.1 การเก็บข้อมูลเบื้องต้น

- จากสมุดบันทึกสุขภาพของหญิงตั้งครรภ์แต่ละคน
- จากแบบสอบถามสุขภาพ

3.1.3.2 ข้อมูลด้านอาหาร เก็บข้อมูลโดยใช้

- แบบสอบถามการบริโภคอาหารในรอบ 24 ชั่วโมงจำนวน 3 วันคือวันธรรมดา (จันทร์-พฤหัสบดี ยกเว้นวันที่มีตลาดนัดในหมู่บ้าน) วันที่มีตลาดนัดในหมู่บ้าน และวันเสาร์ การเก็บข้อมูลจะเก็บจำนวน 2 ครั้งจากคนๆเดียวกัน การเก็บข้อมูลครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ห่างกัน 3 เดือน
- แบบสอบถามความถี่ในการบริโภคอาหาร เก็บข้อมูลเป็นจำนวน 1 ครั้ง

3.1.3.3 การเก็บข้อมูลทางโลหิตวิทยาและจุลชีววิทยา

- ตัวอย่างเลือด หมูมดั่งครรภ์ที่ศึกษาจะถูกเก็บเลือดคนละ 10 มิลลิลิตร โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข พยายามจากโรงพยาบาลปัตตานี และแพทย์จากโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ เลือดจำนวน 8 มิลลิลิตร จะถูกเก็บไว้ในหลอดทดลองชนิดพิเศษซึ่งใช้ในการวิเคราะห์ TIBC, TS และ SF ส่วนอีก 2 มิลลิลิตร จะถูกเก็บไว้ในขวดที่ใส่กรดเอธิลีนไดนามีน เดตระแอสिटริกซ์ (EDTA) เพื่อป้องกันการแข็งตัวของเกล็ดเลือด เลือดส่วนนี้จะวิเคราะห์ CBC เลือดอีกหนึ่งหยดถูกเกลี่ยลงบนแผ่นไสลด์ (Smear) และทำการศึกษาโดยใช้กล้องจุลทรรศน์ เพื่อศึกษาเซลล์เม็ดเลือดแดง(Morphology) ตัวอย่างปัสสาวะและอุจจาระของหมูมดั่งครรภ์จะถูกเก็บพร้อมกับตัวอย่างเลือด ปัสสาวะและอุจจาระของหมูมดั่งครรภ์ถูกเก็บไว้เป็นอย่างดีในขวดพลาสติกชนิดพิเศษ และถูกแช่ไว้ในกล่องน้ำแข็ง เพื่อจัดส่งจากจังหวัดปัตตานีไปยังโรงพยาบาลสงขลานครินทร์อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาโดยผู้ช่วยนักวิจัย โดยรวบรวมในแต่ละวัน และทำการตรวจสอบภายในเวลา 2 ชั่วโมง โดยเจ้าหน้าที่ชำนาญการในสาขาโลหิตวิทยา ชีวะ-เคมี และ จุลชีววิทยา ในห้องปฏิบัติการที่แผนกคลังเลือดโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ โดยเจ้าหน้าที่คนเดียวกัน การเก็บตัวอย่างเลือดนั้นเก็บจำนวน 2 ครั้ง
- ตัวอย่างปัสสาวะ และอุจจาระ เก็บพร้อมกับการเก็บตัวอย่างเลือด ตัวอย่างปัสสาวะเก็บจำนวน 2 ครั้ง และอุจจาระเก็บจำนวน 1 ครั้ง

3.2 ยุทธวิธีที่ใช้ศึกษาในการลดโรคโลหิตจางเนื่องจากการขาดธาตุเหล็กในหมูมดั่งครรภ์ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี

3.2.1 การประชุมกลุ่มย่อย

การประชุมกลุ่มย่อยแบบเจาะลึกกับผู้แทนชุมชน เพื่อนำผลที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการหากลยุทธ์ในการแก้ปัญหาเรื่องโรคโลหิตจางในหมูมดั่งครรภ์ในจังหวัดปัตตานี เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน ตลอดจนเป็นวิธีการทำประชาพิจารณ์ในการยอมรับปัญหาของชุมชน

3.2.1.1 กลุ่มเป้าหมาย ในการจัดการประชุมแบบสนทนากลุ่มย่อยในแต่ละหมู่บ้าน ประกอบ ด้วยแม่บ้านอาจเป็นหมูมดั่งครรภ์หรือไม่ใช่หมูมดั่งครรภ์ พ่อบ้าน ญาติ ชาวไทยมุสลิม ในอำเภอยะรัง (หมู่บ้าน เมาะมาวี และ ปิคุมุคิ) และ อำเภอหนองจิก (หมู่บ้านคันหยงเปาว์ และบางคา) จำนวน 10-12 คน

3.2.1.2 เนื้อหาในการสนทนา: ความรู้ ความเชื่อเกี่ยวกับโรคโลหิตจางในคนท้อง สาเหตุ การคิดในคนท้อง การฝากครรภ์ อาการแพ้ท้อง ปัญหาที่เกี่ยวกับสุขภาพของคนในชุมชนโดยการจดบันทึก และบันทึกเทป การถามจะมี แนวของคำถาม

3.2.1.3 ผู้ดำเนินการสนทนา : เป็นนักวิจัย และนักวิจัยผู้ช่วยชาวไทยมุสลิมที่ผ่านการอบรม

3.2.1.4 สถานที่ : ในหมู่บ้านเกาะมาวี และ ปิคูคี ในอำเภอชะรัง และ หมู่บ้านคันทองเปาว์ และบางควาในอำเภอหนองจิก

3.2.2 การจัดสัมมนาเจ้าหน้าที่สาธารณสุข อสม.. และผดุงครรภ์โบราณให้ทราบปัญหาและร่วมกันร่างกลยุทธ์ สถานที่ที่ใช้จัดอบรมสัมมนาเจ้าหน้าที่สาธารณสุข อสม.. และผดุงครรภ์โบราณคือคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี

3.2.3 การทำ Pilot project

การทำ Pilot project วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้กลยุทธ์ในการลดโรคโลหิตจางในหญิงตั้งครรภ์ในจังหวัดปัตตานี สาเหตุของโรคโลหิตจางเนื่องจากการขาดธาตุเหล็กในหญิงตั้งครรภ์ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี

3.2.3.1 สถานที่ ทำ Pilot project เพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ ใช้สถานีนามัยตำบล สะดวากำเภอชะรัง จังหวัดปัตตานี

3.2.3.2 สถานที่ให้ความรู้ สาธารณสุขตำบลสะดวกำเภอชะรัง จังหวัดปัตตานี

3.2.3.3 การให้ความรู้ โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (นางสาว แวซัมซีเยะ ปารามัน) ทุกวันพฤหัสบดีซึ่งเป็นวันนัดตรวจครรภ์ ให้ความรู้ทางโภชนาการ การบริโภคอาหาร อนามัยแม่และเด็ก การไปตรวจครรภ์ การบริโภคยาเม็ดเสริมธาตุเหล็ก และ โรคโลหิตจางเนื่องจากการขาดธาตุเหล็ก การให้ความรู้จะใช้สื่อประกอบการให้ความรู้

3.2.3.4 สื่อที่ใช้

- วีดิทัศน์เรื่องคลอดลูกที่ฉลาดคุณแม่ทำได้ ผลิต โดยโครงการผลิตสื่อที่มีคุณภาพ
- ภาพพลิกเรื่องโรคโลหิตจาง ผลิต โดยโครงการผลิตสื่อที่มีคุณภาพ
- บทความบันทึกเทปคาร์ทเซท
- แบบฟอร์มการลงเวลาในการบริโภคยาเม็ดเสริมธาตุเหล็กผลิต โดยโครงการผลิตสื่อที่มีคุณภาพ

มีคุณภาพ

ผู้ใช้สื่อคือคุณแวซัมซีเยะ ปารามัน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบลสะดวกำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี

3.2.3.5 ตัวแปรที่ไว้ศึกษาพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อสภาวะเหล็กในร่างกาย

1. ตัวแปรต้น

ก. ข้อมูลพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ และข้อมูลทางสุติศาสตร์

ข. พฤติกรรมสุขภาพได้แก่

-การตรวจครรภ์ครั้งแรก เก็บจากสมุดบันทึกส่วนตัวของหญิงตั้งครรภ์ เกณฑ์การประเมินใช้เกณฑ์อนามัยตำบลที่ใช้คือ เดือนที่ 3 ซึ่งมีเป้าหมาย 50 % ส่วนการตรวจ Thalassaemia จะดูอายุครรภ์ที่ 16 สัปดาห์

-การวางแผนการคลอด

-น้ำหนักที่เพิ่มในระหว่างตั้งครรภ์ การชั่งน้ำหนักจะเก็บจากสมุดบันทึกส่วนตัวของหญิงตั้งครรภ์

-น้ำหนักทารกแรกคลอด 3,000-3,500 กรัม (Percentile ที่ 90 ของเด็กกรุงเทพฯ = 3.7 กก) หาก percentile ที่ 50 ของเด็กกรุงเทพฯ = 3.17 กก

ค. พฤติกรรมการบริโภคยาเม็ดเสริมเหล็ก โดยการแจกแบบฟอร์มการลงเวลาในการบริโภคยาเม็ดเสริมธาตุเหล็กให้หญิงตั้งครรภ์ทุกคนในการมาฝากครรภ์กับเจ้าหน้าที่อนามัย โดยมีการสัมภาษณ์หญิงตั้งครรภ์ถึงการใช้เวลาในการบริโภคยาเม็ดเสริมธาตุเหล็ก การศึกษาด้านความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติ ที่เกี่ยวกับยาเม็ดเสริมธาตุเหล็กและการปฏิบัติตนในระหว่างตั้งครรภ์ ทำโดยการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามสุขภาพ

ง. รูปแบบการบริโภคอาหารและสารอาหาร โดยเฉพาะแบบของอาหารที่บริโภคอาหารโปรตีน และ ธาตุเหล็ก (นำผลจากโครงการศึกษารูปแบบการบริโภคอาหารของหญิงตั้งครรภ์ในจังหวัดปัตตานีมาใช้)

จ. อุบัติการณ์การเกิดพยาธิ

2. ตัวแปรตาม

-สถานะเหล็กในหญิงตั้งครรภ์ หรืออุบัติการณ์การเกิดโรคโลหิตจาง

-น้ำหนักทารกแรกคลอดๆที่กรุงเทพฯหนัก = 3.17 กก (Department of Pediatrics Ramathibodi Hospital) ซึ่งเก็บจากสมุดบันทึกส่วนตัวของหญิงตั้งครรภ์

- เส้นรอบศีรษะ เกณฑ์การประเมินเส้นรอบศีรษะของเด็กแรกเกิด Percentile ที่ 90 ของเด็กกรุงเทพฯ = 35 ซม

- ความยาวเด็ก (ความยาว = 52 ซม)

3.3 เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล

3.3.1 รูปแบบของอาหารที่บริโภค

การวิเคราะห์รูปแบบของอาหารที่บริโภคใช้เกณฑ์ของ (Monsen et al, 1978) ดังนี้

ก. Low bioavailability diet หมายถึงอาหารที่มีข้าว พืชหัวที่ให้แป้งเป็นอาหารหลัก อาจมีเนื้อสัตว์ ปลา ไข่ < 30 กรัม หรืออาหารที่มีวิตามินซีเพียงเล็กน้อย อาหารกลุ่มนี้จะมีสารขัดขวางการดูดซึมอยู่ด้วยคือ ข้าว ถั่วเมล็ดแข็งต่าง ๆ และผักหลายชนิดประมาณว่าธาตุเหล็กจะถูกดูดซึมได้เพียง 3-4%

ข. Intermediate bioavailability diet จะคล้ายคลึงกับอาหารในกลุ่มแรก แต่จะมีปริมาณของเนื้อสัตว์ 30-90 กรัม และวิตามินซีอยู่พอควร ในทางตรงข้ามแบบแผนอาหารที่มีองค์ประกอบที่

เป็น high bioavailability แต่มีการคั่งน้ำชา กาแฟร่วมไปกับมื้ออาหาร ก็จะดึงให้อัตราการนำธาตุเหล็กไปใช้ลดลงกลายเป็นกลุ่มปานกลาง การดูดซึมธาตุเหล็กในอาหารกลุ่มนี้จะอยู่ในราว 7-10%

ก. High bioavailability diet เป็นอาหารที่มีเนื้อสัตว์รวมทั้งไก่ ปลา > 90 กรัม และอาหารที่มีวิตามินซีสูงรวมอยู่ในมื้อเดียวกัน การดูดซึมธาตุเหล็กในกลุ่มนี้จะสูงถึง 15-20%

3.3.2 เกณฑ์คัดสินภาวะโลหิตจางในหญิงตั้งครรภ์

เกณฑ์การคัดสินสภาวะเหล็กในร่างกาย ตามตารางที่ 5

ตารางที่ 5 เกณฑ์การคัดสินสภาวะเหล็กในร่างกาย

ลำดับ	รายการ	เกณฑ์	ที่มา
1.	Hb	<11 gm/dl	WHO, 1972
2.	HCT	<33%	WHO, 1972
3.	SF	<10 ng/ml	INACG, 1984
4.	SI	<7µmole/L	Fenton et al., 1977
5.	TIBC	>75µmole/L	INACG, 1984
6.	TS	<10µmole/L	INACG, 1984
7.	MCV	<85fl	INACG, 1981
8.	MCH	<27pg	INACG, 1981
9.	MCHC	31-35 gm/dl	INACG, 1981
10.	RDW	11-16%	INACG, 1981
11.	Hb-typing AA ₂	HbA ₂ <3.5%	
12.	เส้นรอบศีรษะของเด็กแรกเกิด percentile ที่ 90 ของเด็กกรุงเทพ = 35 ซม		กระทรวงสาธารณสุข

3.4 สถิติที่ใช้

ใช้สถิติพื้นฐานโดยการหาค่าเฉลี่ย ทำการวิเคราะห์ผลโดยการเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์ครั้งที่ 1 กับ ครั้งที่ 2 โดยใช้ Pair T-test การหาสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตั้งแต่ 2 ตัวแปรขึ้นไปของสารอาหาร กับผลทางโลหิตวิทยาโดยใช้ Qui-square test และ One way ANOVA การคำนวณโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS statistic package